

ce domină întreaga scenă. Decorul aparține lui Leslie Hurry. Tabloul final al bătăliei este realizat într-o mișcare de balet, în timp ce scena este parțial ținută în semiobscuritate prin fumul de explozii (după părerea mea, un fel de ciocnire între convențiile teatrale — realism poetic și naturalism — care însă în acest spectacol, este convingătoare).

Pe cât se pare, spectacolul cu cel mai mare succes din această stagiune este

ultimul înfățișat. Aceasta, pentru că regizorul, compozitorul și scenograful *Poveștii de iarnă* și-au dat mâna spre a realiza un spectacol armonios și unitar, care să procure o neobișnuită seară de teatru, în care s-au remarcat creațiile actoricești ale lui Eric Porter în *Leontes* și Peggy Ashcroft în *Pauline*.

Ossia Trilling

TEATRUL ÎN TURCIA*

Teatrul, în sensul în care îl înțelegem astăzi, a apărut târziu în Turcia, pentru că prima piesă scrisă și jucată în limba turcă, *Căsătoria poetului* de Chinassi, nu datează decât din 1859. Într-adevăr, până în secolul al XIX-lea, *Meddah*-ul (un povestitor care recita sau improviza monologuri comice în mijlocul asistenței), *Karaghioz*-ul (teatru de umbre) și *Orta-Oyunan* (farse din tradiția populară, care se jucau în piețele publice) au fost singurele divertismente ale publicului în materie de teatru.

Arta dramatică a fost introdusă și răspândită în Turcia către mijlocul secolului al XIX-lea, de către trupele străine. Ele veneau în fiecare stagiune să dea reprezentații de operă, de operetă și de comedie, în limba lor, și obțineau un succes din ce în ce mai mare pe lângă publicul cosmopolit al vechii capitale otomane. Afluența acestor trupe străine a făcut necesară, în scurtă vreme, construirea de săli și de scene rezervate exclusiv spectacolelor de acest gen. Astfel, primele teatre construite la Pera — Teatrul Francez și Teatrul Naum — au adăpostit ani îndelungați tot felul de asemenea trupe care veneau să joace, în limba franceză sau italiană, operele cele mai cunoscute ale vremii. Spectatorii, care nu vorbeau acele limbi, se mulțumeau cu micile rezumate inserate în programe. Sultanul Abdulmejid

(1839—1861), căruia îi plăcea mult teatrul și care onora adesea cu prezența sa reprezentațiile, puse să se construiască un teatru în arsenalul palatului Dolma-Baccé și invită toate trupele străine în trecere prin Istanbul să vină să joace acolo. El a chemat chiar direct din străinătate trupe de operă și de operetă, care au dat reprezentații exclusiv pentru sultan și pentru curtea sa. Tot sub domnia sa, s-a dezvoltat Orchestra Imperială, întemeiată și condusă de Giuseppe Donizetti, și tot atunci primii tineri muzicanți turci au fost inițiați în muzica occidentală.

Tinerii armeni îndrăgostiți de teatru au întemeiat, încă de la 1856, trupe de amatori, care au jucat în limba lor traduceri ale pieselor franțuzești și italiene, în saloane particulare, apoi în școli și, în fine, în săli de teatru. Au obținut un succes atât de viu, încât în curând aceste trupe de amatori s-au transformat în organizații profesionale și, pentru a-și lărgi activitatea și a se adresa unui public mai numeros, au început să joace în limba turcă.

Cea mai importantă din aceste companii dramatice, aceea condusă de Güllü Agop, s-a instalat, începând din 1869, la Teatrul „Guedik-Pașa” și a avut acolo o activitate rodnică.

Administruat de scriitorii cei mai prețuiți ai vremii, precum Ekrem, Namuk Kemal și Ali Bey, dispunând de o trupă de acțiune și de actori valoroși, Teatrul „Guedik-Pașa” și-a câștigat, în scurtă vreme, renume. Repertoriul cuprindea traduceri din operele lui Molière, Goldoni, Victor Hugo, Alexandre

* Textul prescurtat al conferinței ținute în ziua de 28 septembrie 1960, la Casa Oamenilor de Știință din București.

Dumas, Xavier de Maistre, Montepin și alții. Se jucau însă mai ales drame istorice, melodrame polițiste și, începînd de la 1876, sub direcția unui specialist, piese muzicale.

Tot pe această scenă aveau să ia naștere și primele opere dramatice turce.

Teatrul „Guedik-Pașa“ era supus unei cenzuri riguroase, atît sub domnia sultanului Abdulaziz, cît și sub cele ale sultanilor Murat și Abdul-Hamid al II-lea. Junii Turci, care îl înșuflețeau cu flacăra libertății, erau urmăriți fără răgaz, și uneori poliția interzicea reprezentarea unor anumite piese care trezeau în public sentimente patriotice. Din cauza ideilor lor prea liberale, unii autori turci au cunoscut chiar închisoarea și exilul. Pe scîndurile acestui teatru și în aceste condiții a luat naștere dramaturgia națională turcă. Printre cele dintîi opere dramatice sînt vrednice a fi reținute: *Căsătoria poetului* de Chinassi (1859), *Aventurile lui Perviz* de Ali Haydar (1866), opera *Letafete* de Ali Bey.

Dar teatrul turc nu avea să cunoască zilele sale de glorie decît cu pieșele lui Namuk Kemal, poetul care a cîntat cu strălucire libertatea și patriotismul. Reprezentarea primei sale piese se însemnat o dată istorică în dramaturgia turcă, dar entuziasmul extraordinar pe care l-a produs a fost considerat ca o manifestație împotriva sultanului domnitor, fapt ce i-a adus autorului exilul și închisoarea (1873). Cu toate acestea, Namuk Kemal a continuat să scrie alte numeroase piese, chiar în locul unde a fost surghiunit și aruncat în închisoare, în insula Cipru.

Alți autori turci, ca Ebuzzia Tefvic și Ahmet Mithat, au fost de asemeni exilați în insula Rodos. Dar repertoriul național se îmbogățea continuu, în ciuda opreliștilor, cu operele altor autori ca Redjaizade Ekrem, Manastirli Rifat, Hasan Bedrettin Pașa, Semseddin Sami, Teodor Kassap. Pînă ce, o lovitură cruntă, un firman al lui Abdul Hamid al II-lea a pus capăt activității atît de rodnice a Teatrului „Guedik-Pașa“. O piesă a lui Ahmet Mithat, *Euzdenlere*, a fost denunțată la Serai drept operă de propagandă politică în favoarea independenței circaziienilor. Reprezentarea piesei a fost interzisă, autorul aruncat în închisoare și teatrul dărîmat într-o singură noapte (1879).

Lipsit de scena care îi servise drept leagăn, teatrul turc a rămas o vreme

fără adăpost, pînă cînd, diplomatul, omul de litere și iubitorul de teatru Ahmet Vefik Pașa, care tradusese și făcuse cunoscută opera lui Molière în Turcia, dădu echipei teatrale azil la Brusa, capitala vechii provincii Huda-vendighiar, unde dînsul era guvernator și unde pusese să se construiască un nou edificiu teatral, în măsură să ducă mai departe activitatea fostului teatru „Guedik-Pașa“.

Ahmet Vefik Pașa se hotărî chiar să conducă activitatea artistică a teatrului, înzestrîndu-l cu un repertoriu de calitate (mai ales operele lui Molière), asistînd adesea la repetiții și dînd îndrumări regizorale actorilor. El a prețuit și sprijinit în special pe Ahmet Fehin, un actor deosebit de înzestrat, care avea să obțină mai tîrziu succese strălucite pe scena turcă și să joace, timp de o jumătate de secol, toate marile roluri ale repertoriului.

Din păcate, activitatea teatrului nu a durat decît cîțiva ani; el a trebuit să-și închidă porțile cînd Ahmet Vefik, căzut în dizgrație, s-a retras în vila sa de la Rumeli Hisar, pe malul Bosforului (1882).

După închiderea teatrului de la Brusa, un grup de actori a constituit, la Istanbul, sub direcția artistică a regizorului, actorului și dramaturgului Minakian, o trupă de teatru sub numele Compania Otomană de Comedii și Drame.

Deși repertoriul teatrului lui Minakian era alcătuit aproape în întregime din traduceri de drame și melodrame, el a contribuit totuși mult, de-a lungul unei perioade în care a fost unica instituție teatrală în capitala Turciei (1885—1908), la dezvoltarea artei dramatice turce, la răspîndirea dragostei de teatru în rîndurile largi ale publicului intelectual.

În 1908, îndată după proclamarea celei de a doua constituții, mai multe formații teatrale de tineri amatori au început să joace din nou piese originale. Atît actorii acestor formații, cît și autorii de lucrări dramatice aveau — mulți dintre ei — să devină nume ilustre în istoria teatrului turc. Cităm pe: Burhanedin, Çşadi, Eliza Bine-medgian, Behzat Butak, Muhsin Ertugrul și Raşid Riza ca actori; pe Habit Ziya Uşakligil, Musahipzade Gelal, Ibnürrefik Ahmet Nuri și Reşad Nuri ca autori. Activitatea acestor formații de amatori a determinat municipalitatea din Istanbul să cheme pe André Antoine, fondatorul lui Théâtre Libre

din Paris, pentru a întemeia un conservator de artă dramatică. A fost primul conservator turc aşezat pe baze solide: „Darül Bedayi“ (Căminul Artelor Frumoase). În jurul acestei şcoli s-au grupat artiştii şi scriitorii cei mai înzestraţi din acea vreme. Roadele acestui conservator n-au putut însă să se arate decât după încheierea primului război mondial, când profesorii şi studenţii lui, regrupându-se nu pe mica scenă de studio a conservatorului, ci pe aceea a unui teatru profesionist, au dat naştere actualului *Teatru Municipal* de la Istanbul.

Sub regimul republicii, acest teatru avea să facă, în sfârşit, adevărate şi mari progrese. Muhsin Ertugrul, fost elev al lui Antoine, a condus timp de mai bine de douăzeci de ani activitatea Teatrului Municipal din Istanbul şi a format acolo generaţii noi, valoroase, de actori, actriţe şi regizori turci. Aceştia au ajuns să joace, după cîţiva ani de muncă serioasă şi disciplinată, opere considerate pînă atunci drept inaccesibile teatrului turc, cum ar fi marile scrieri ale lui Shakespeare, Ibsen, Cehov, Pirandello.

Muhsin Ertugrul izbutise astfel, după un răstimp de treizeci de ani, să realizeze visul unei întregi generaţii: să înzestrezze oraşul Istanbul cu un teatru subvenţionat care să dea reprezentării regulate de-a lungul unui întreg an. În 1948, cînd a părăsit în mod provizoriu conducerea artistică a Teatrului Municipal, capitala Turciei dispunea nu numai de unul, ci de trei teatre subvenţionate; iar începînd cu stagiunea 1959—1960, cînd Muhsin Ertugrul a revenit la conducerea teatrului, numărul scenelor subvenţionate a mai sporit, Teatrul Municipal din Istanbul desfăşurîndu-şi actualmente activitatea regulată pe cinci scene diferite.

Se poate spune pe drept cuvînt că teatrul turc şi-a dobîndit personalitatea sa, datorită eforturilor lui Muhsin Ertugrul. În domeniul repertoriului, la traducerile operelor clasice şi moderne au venit să se alăture, încetul cu încetul, piesele noi ale autorilor turci. Cităm dintre cei mai recunoscuţi pe Vedat Nedim Tör, Habit Fahri Ozansoy, Nedjip Fazil Kisakurek, Ahmet Muhip Diranas şi Gevat Fehmi Bachcut.

Cu toate acestea — sau tocmai de aceea — s-a resimţit din nou necesitatea unui conservator care să formeze pentru teatrul turc elemente noi,

pentru slujirea artei lirice şi dramatice. În acest scop a fost înfiinţat, acum mai bine de douăzeci de ani, la Ankara, un conservator, la a cărui bună activitate au contribuit maeştri ca Paul Hindemith şi Karl Ebert. Cu concursul acestora şi al tinerilor absolvenţi ai conservatorului s-a izbutit, în 1949, să se constituie cele două secţii ale Teatrului de Stat din Ankara, secţia de Operă şi cea de Comedie. Însă, conducătorii mişcării teatrale turceşti nu au format şi promovat numai buni actori, regizori talentaţi şi un repertoriu bogat; ei au şi sprijinit viaţa teatrală, înfiinţînd noi săli de spectacole şi extinzînd activitatea teatrului dincolo de limitele capitalei, creînd o seamă de Centre Dramatice şi în oraşele de provincie ale Turciei. Astfel, Teatrul de Stat din Turcia posedă actualmente patru săli la Ankara, şi anume: *Teatrul Mare*, unde se dau alternativ spectacole lirice şi dramatice, *Teatrul Mic*, unde se joacă, în general, piese originale, *Teatrul al Treilea*, destinat pieselor străine, şi *Teatrul de Cameră* (65 de locuri), rezervat lucrărilor de avangardă şi pieselor ale căror decoruri şi număr de personaje sînt reduse. Un al cincilea teatru este gata, la Ankara, a-şi primi spectatorii: *Scena Nouă*. Îl datorăm eforturilor neostenite ale noului şi tînărului director general al Teatrului de Stat, Cüneyt Gökser. Această a cincea sală va fi inaugurată la începutul stagiunii viitoare.

Mulţumită tot lui Cüneyt Gökser, şi datorită bunăvoinţei noului guvern, care i-a acordat toate mijloacele necesare pentru a-şi duce mai departe la împlinire sarcina, teatrul nostru a putut să se prezinte pentru prima oară la Paris în luna iunie, în cadrul spectacolelor date de Teatrul Naţiunilor, şi să aducă astfel la îndeplinire un proiect de multă vreme urmărit.

Revenind la activitatea Teatrului de Stat al Turciei, să adăugăm întemeierea Centrelor Dramatice din alte două oraşe: Izmir şi Brusa. Aceste centre pun în scenă, în tot cursul stagiunii, piese create la Ankara. Fiecare piesă montată în capitală, pe diversele scene ale Teatrului de Stat, şi jucată de cel puţin cincizeci de ori trece apoi cu aceeaşi grupă de actori care a creat-o, pe scenele acestor Centre Dramatice.

Repertoriul Teatrului de Stat este constituit din lucrări clasice şi moderne, traduse din limbile străine, precum şi din lucrări originale, scrise de autori turci: *Podul de la Karaiare*

de Refic Erduran, *Minciuna* de Orhan Asena, *Ultima ploaie* de Perihan Zorlu, *Fluturii de noapte* de Djahit Atay, după o năvelă de O. Henry, ș.a.

Piesele autorilor turci sînt, de altfel, din ce în ce mai numeroase și o întregă generație nouă se și impune în teatru. Citez în primul rînd pe Orhan Asena, care, cu *Sultanul Huren* a putut oferi, cel puțin sper, o bună idee despre dramaturgia noastră contemporană, cu ocazia spectacolelor date la Paris la Teatrul Naționarilor. Mai trebuie citați Selahattin Batu, Ahmet Kutsi Tecer, Sabahattin Kudret Aksal, Nazim Kursunler, Haldun Taner, Turgut Ozakman și Refic Erduran, ale căror piese noi îmbogățesc, de la stagiune la stagiune, repertoriul național. Trei dintre acești autori au avut, în cursul ultimilor ani, mari succese pe scena primului nostru teatru: Orhan Asena cu *Sultanul Huren*, Selahattin Batu cu *Frumoasa Elena* (a cărei traducere în limba germană a obținut premiul al doilea la Festivalul de la Bregenz din 1959 și a fost jucată de artiștii de la Burgtheater) și Turgut Ozakman cu *Îndărătul zidurilor*.

Regia lucrărilor dramatice este încredințată în general tinerilor regizori

turci. Uneori însă și unor regizori din străinătate. Astfel, regretatul Renato Mardo și Arnulph Schröder au lucrat timp de cîțiva ani cu actorii noștri. Tot astfel, Takis Musenides, regizorul grec binecunoscut și specialist în piese antice, a fost invitat la Ankara pentru ca să pună în scenă *Frumoasa Elena*, tragedie în versuri de Selahattin Batu, și *Oedip Rege* de Sofocle.

Întreaga activitate a teatrului turc este asigurată de cadre care cuprind 90 de actori și 130 de tehnicieni. Subvenția acordată de Ministerul Instrucțiunii Publice se ridică la 14.000.000 lire turcești. Pentru a ne face o idee despre sfera de răspîndire a teatrului, se cuvine să arătăm că numărul total de reprezentații date de Teatrul nostru de Stat în cursul stagiunii 1959—1960 pe șapte scene, dintre care două în provincie, se ridică la 1336, iar numărul spectatorilor la 338.077.

Sînt date și cifre succinte, care pot totuși înlesni o cunoaștere de ansamblu a stadiului și perspectivelor actuale ale mișcării teatrale turce.

Prof. Lutfy Ay

economisind ^{la} CEC
vă puteți realiza
MAI UȘOR DORINȚELE DVS.

